

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชนบทและการพัฒนาประเทศในยุคของการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ชุมชนและประเทศจะพัฒนาไปได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาบนฐานความรู้ที่ได้จากภูมิปัญญาภายในและการปรับใช้ภูมิปัญญาภายนอก รวมถึงการมีการจัดการความรู้ที่เหมาะสม ทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่ม ชุมชน และเครือข่าย ผู้นำ กระบวนการกลุ่ม และเครือข่ายจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนได้

ผู้นำ กลุ่ม การบริหารจัดการองค์กรชาวบ้าน และเครือข่ายเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เพราะองค์กรชุมชน คือ รูปแบบของการรวมตัวทางสังคมที่ต้องมีการบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในทุกๆด้าน การพัฒนาตัวชีวิตความเข้มแข็งของผู้นำ กลุ่ม และเครือข่ายจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการเพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาการบริหารจัดการองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านและเครือข่าย ตลอดจนการส่งเสริมให้เกิดการจัดการความรู้ขึ้นในองค์กรต่าง ๆ รวมถึงในภาคประชาชน ได้ดำเนินการมาระยะหนึ่งแล้วก็ตาม แต่การพัฒนาที่ยังขาดการดำเนินการที่มีการพัฒนาตัวชีวิตในการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและ เครือข่าย การศึกษารูปแบบการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย ปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและ เครือข่าย และการพัฒนารูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการ ที่เป็นระบบและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน กลุ่ม และเครือข่าย รวมทั้งให้มีการพัฒนาศักยภาพผู้นำไปในเวลาเดียวกัน ตลอดจนนำผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการไปเสริมสร้างและพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และปรับปรุงกลยุทธ์การพัฒนาผู้นำ กลุ่ม และเครือข่าย

ดังนั้นจึงเห็นสมควรในการจัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยและพัฒนาแบบการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการ” ซึ่งจะเป็นผลให้ชุมชนในพื้นที่ดำเนินการศึกษาเกิดการการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการของชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

2. ปัญหาการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มุ่งที่จะตอบปัญหาการวิจัยต่อไปนี้

- 1) ศักยภาพ ผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย ในสภาพการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร
- 2) ตัวชี้วัดในการพัฒนาผู้นำการบริหารกลุ่มและเครือข่าย มีอะไรบ้าง
- 3) รูปแบบการพัฒนาผู้นำการบริหารกลุ่มและเครือข่ายที่เป็นอยู่ เป็นอย่างไร
- 4) ปัญหาและเงื่อนไขในการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย เป็นอย่างไรและมีการแก้ไขปัญหาอย่างไร
- 5) รูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการที่เหมาะสมเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

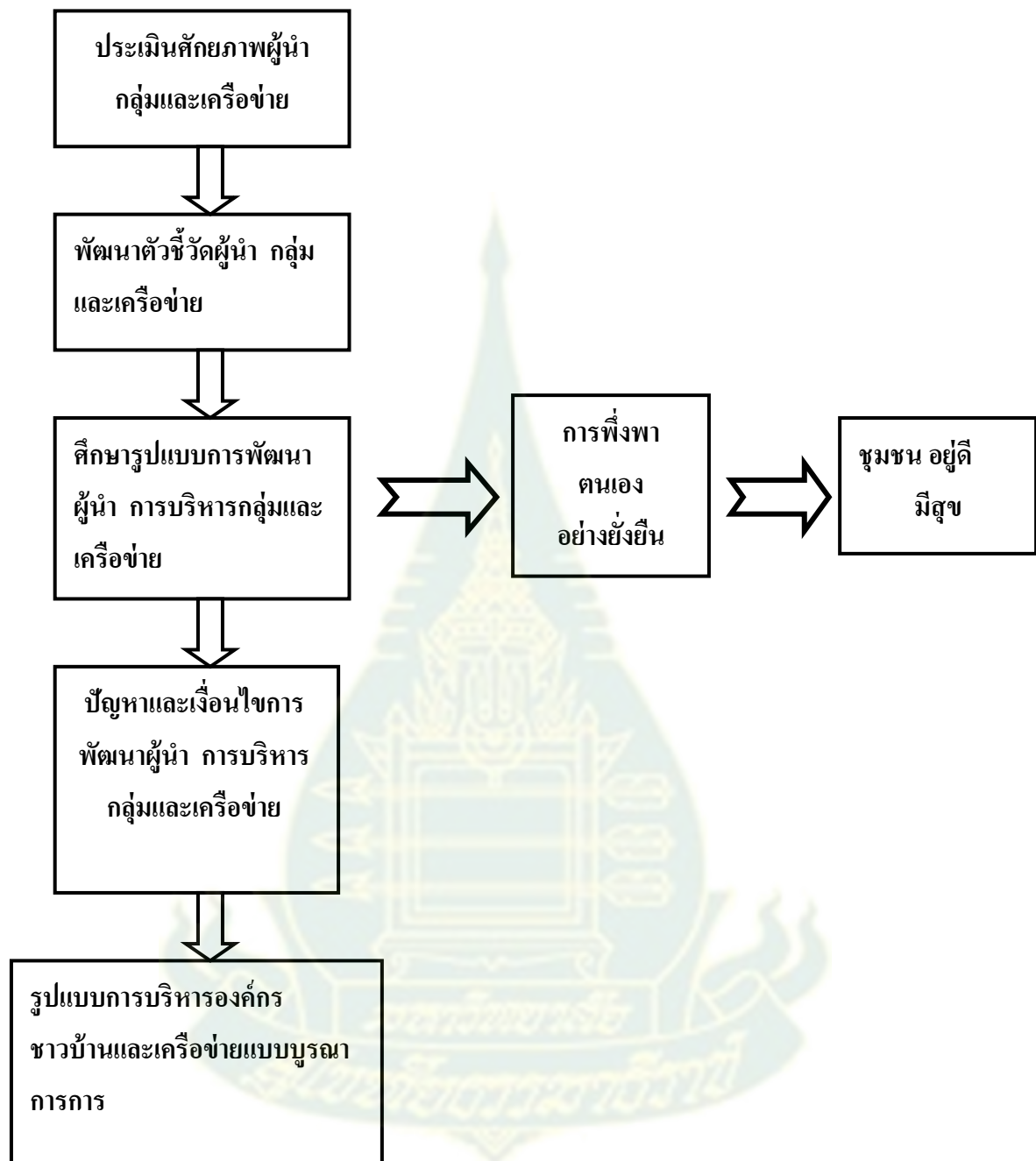
- 1) เพื่อประเมินศักยภาพผู้นำการบริหารกลุ่มและเครือข่ายในสภาพการณ์ ปัจจุบัน
- 2) เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดในการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย
- 3) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่ายที่เป็นอยู่
- 4) เพื่อศึกษาปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย
- 5) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการ

4. เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการวิจัย

เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ / ของแผนงานวิจัย มีดังนี้

- 1) ส่งเสริมให้มีการสืบค้น ทบทวน ต่อยอดและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านและความรู้ภายนอกเพื่อทำให้เกิดการจัดการความรู้ในกลุ่ม ชุมชน และเครือข่าย
- 2) เสริมสร้างศักยภาพของกลุ่ม ชุมชน และเครือข่าย รวมถึง ศักยภาพของผู้นำ และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่เป้าหมาย โดยกระบวนการจัดการความรู้
- 3) เสริมสร้างการเรียนรู้ ร่วมกันของสมาชิก กลุ่ม ชุมชน เครือข่าย และ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ และนักวิจัยในโครงการ
- 4) ปรับปรุงวิธีการ กระบวนการปฏิบัติงาน พัฒนาและส่งเสริมการเกษตร รวมถึงการนำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา นโยบายของส่วนต่างๆ ที่เหมาะสม
- 5) ปรับปรุงพัฒนาหลักสูตร วิธีการสอนในสาขาวิชาการพัฒนาชนบท การส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสม ทั้งในระดับปริญญา ตรี โท เอก

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

6. ขอบเขตการวิจัย

6.1 ขอบเขตการวิจัยเชิงเนื้อหา

โครงการวิจัยนี้ มุ่งที่จะตอบปัญหาการวิจัยดังนี้

- 1) ศักยภาพ ผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย ในสภาพการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร
- 2) ตัวชี้วัดในการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย มีอะไรบ้าง
- 3) รูปแบบการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่ายที่เป็นอยู่เป็นอย่างไร
- 4) ปัญหาและเงื่อนไขในการพัฒนาผู้นำ การบริหารกลุ่มและเครือข่าย เป็นอย่างไรและมีการแก้ไขปัญหายังไง
- 5) รูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการที่เหมาะสมเป็นอย่างไร

6.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่

1) พื้นที่ศึกษาทั่วไป ดำเนินการศึกษาใน 4 ภาค คือ

จังหวัดในภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2) พื้นที่วิจัยเชิงปฏิบัติการ ใน 4 ภาค

ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดชัยนาท ดำเนินการใน 1 ชุมชนปฏิบัติการ และประเมินผลโดยเปรียบเทียบกับชุมชนควบคุม 1 ชุมชน

ภาคตะวันตก ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี ดำเนินการใน 1 ชุมชนปฏิบัติการ และประเมินผลโดยเปรียบเทียบกับชุมชนควบคุม 1 ชุมชน

ภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี ดำเนินการใน 1 ชุมชนปฏิบัติการและประเมินผลโดยเปรียบเทียบกับชุมชนควบคุม 1 ชุมชน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ ดำเนินการใน 1 ชุมชนปฏิบัติการ และประเมินผลโดยเปรียบเทียบกับควบคุม 1 ชุมชน

รวม 4 จังหวัด ปฏิบัติการใน 4 ชุมชน และประเมินผลโดยเปรียบเทียบกับชุมชนควบคุม 4 ชุมชน รวม 8 ชุมชน

7. นิยามศัพท์

ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งเป็นศูนย์กลาง ริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและกำหนดแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน โดยสามารถชักชวนและชี้นำความคิดและพฤติกรรมของคนในชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมในการประกอบอาชีพได้ตามต้องการ

กลุ่ม หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และมีพฤติกรรมตลอดจนการกระทำของแต่ละบุคคลเพื่อไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

เครือข่าย หมายถึง การประสานงานความร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์กรที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกันและเชื่อมโยงขยายผลการดำเนินงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่ม องค์กรอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การมีส่วนร่วม และกระบวนการรวมกลุ่มที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่าย

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในที่ใดที่หนึ่ง โดยมีความรู้สึกผูกพัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิดและสนใจในสิ่งหนึ่ง หรือหลายๆ สิ่งที่คล้ายกัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกที่ว่าแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การรวมตัวคน และองค์กรต่างๆ ในชุมชนที่มีประชาชนของชุมชนเป็นแกนนำ เพื่อร่วมกันดำเนินการและจัดกิจกรรมอันก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านต่างๆ โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจัดทำเป็นประจำ

องค์กรชาวบ้าน หมายถึง การรวมกลุ่มทำกิจกรรมในหมู่บ้าน หรือการรวมกิจกรรมหลายๆ กิจกรรมในหมู่บ้านเข้าด้วยกัน หรือการประสานกิจกรรมเหมือนๆ กันในต่างหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายกิจกรรมต่างหมู่บ้าน โดยมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน และการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงทุกคน โดยมีผู้นำและสมาชิกที่มาร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทั้งทางความคิด การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล

การบริหารองค์กรชาวบ้าน หมายถึง การบริหารงานที่ต้องดำเนินการเป็นขั้นตอน ได้แก่ การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การวางแผน การอำนวยการและการประเมินผลองค์กร ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยน ลดหรือเพิ่มกิจกรรมนอกเหนือจากกิจกรรมหลักเหล่านี้ได้เพื่อความเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่างๆ ขององค์กรและปัจจัยแวดล้อมในขณะนั้น

ภูมิปัญญาใน หมายถึง ความรู้/องค์ความรู้/ภูมิปัญญาที่คนในชุมชนที่ศึกษา ใช้ในการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ภูมิปัญญานอก หมายถึง ความรู้/องค์ความรู้/ภูมิปัญญา/วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ที่มีการใช้อยู่นอกชุมชนที่ศึกษา และมีการนำเข้ามาในชุมชนที่ศึกษา โดยคนในชุมชน หรือทีมนักวิจัย หรือองค์กรต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนที่ศึกษาได้ใช้ ซึ่งอาจเป็นการใช้โดยตรงหรือนำมาปรับปรุงตัดแปลงหรือพัฒนาภูมิปัญญาใน ให้เป็น ความรู้/องค์ความรู้/ภูมิปัญญาใหม่ ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้รูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้าน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ที่สามารถนำไปปรับใช้ในพื้นที่ดำเนินการศึกษาและพื้นที่อื่นที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน รวมถึงการนำไปเผยแพร่ทางสื่อและช่องทางอื่นๆ ต่อสาธารณะต่อไป ทั้งในระหว่างดำเนินการวิจัยและเมื่อการวิจัยเสร็จสิ้นลง
- 2) องค์กรชาวบ้าน องค์กรบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ดำเนินการศึกษาและพื้นที่อื่นที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน สามารถนำผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขในการบริหารองค์กรชาวบ้าน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และดำเนินงานให้เหมาะสมต่อไป
- 3) ชุมชนในพื้นที่ปฏิบัติการ ได้แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนที่สามารถนำไปปรับใช้ในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่อื่นที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน
- 4) เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในส่วนของชุมชน และระหว่างทีมนักวิจัย รวมทั้งนักวิจัยกับชุมชนเป้าหมาย
- 5) สามารถใช้เป็นข้อมูลในการเสนอแนะเชิงนโยบายระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับส่วนกลาง ในการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพึ่งพาตนเอง โดยการบริหารองค์กรชาวบ้านของชุมชน
- 6) สามารถใช้เป็นข้อมูลในการเสนอแนะเชิงนโยบายระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับส่วนกลาง ในการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพึ่งพาตนเอง โดยการบริหารองค์กรชาวบ้านของชุมชน
- 7) สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นกรณีศึกษาและใช้ในการเรียนการสอนสำหรับ นักศึกษาในระดับปริญญาตรี โทและเอก สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป